

o autorici. Knjiga je tiskana u izvornom formatu časopisa i bogato urešena različitim slikovnim priložima (grafike, ilustracije, portreti, preslike pojedinih stranica).

Gledajući u cjelini, *Knjiga o "Dubrovniku"* Katje Bakije, vrijedan je, temeljit i nadasve koristan doprinos boljem upoznavanju naše periodičke i književne baštine. Poglavitog onog njenog dijela koji se odnosi na dubrovačku tradiciju i kulturu

sredinom devetnaestoga stoljeća, u doba narodnoga preporoda. S druge strane, zbog vrijednih priloga iz dubrovačke starije književnosti o kojima se u godišnjaku piše, knjiga će zasigurno biti dragocjena i istraživačima naše starije literature. Stoga ovu studiju možemo uvrstiti među pouzdane priručnike namijenjene prvenstveno domaćim filolozima i povjesničarima književnosti, ali podjednako tako i široj kulturnoj javnosti.

Irvin Lukežić

GRANICA JAVNOG I PRIVATNOG U DRŽIĆA

Slavica Stojan

SLAST TARTARE

MARIN DRŽIĆ U SVAKODNEVICI RENESANSNOG DUBROVNIKA

(Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2007.)

Arhivski izvori pružaju nesagledivo mnoštvo podataka, a svaki istraživač odabrat će vlastiti pristup njihovoj interpretaciji. Za našu su književnu povijest posebice zanimljivi i relevantni dubrovački arhivi, a najnovija knjiga Slavice Stojan izvrstan je primjer kako arhivski podatci inventivno povezani s opusom našega najboljega komediografa mogu "oživjeti" te čitatelja ambijentirati u život renesansnoga Dubrovnika Držićeva vremena. Autorica je vrlo uspješno obavila postavljen si zadatak:

Usporednim čitanjem Držićeva književnog teksta, zapisnika sudske kancelarije i različitih notarskih zapisa, koji su nastajali između 1520. i 1580. godine u Dubrovniku, pokušala sam odrediti sličnosti Držićeva zbiljskog i virtualnog svijeta, otkriti njegove duhovne poticaje i izazove, oživjeti ga kao svjedoka zbivanja na javnim prostorima Grada, identificirati njegove žive modele i rekonstruirati iz retrospektivne etnografije govorenja njihovo ponašanje i njihove stavove koji ih ne otkrivaju kao žrtve ograničavajućih

čimbenika u povijesti, već štoviše, ističući njihovu aktivnu i bitnu ulogu u stvaranju vlastite povijesti i definiranju vlastita kulturnog identiteta.(str. 10)

Knjiga *Slast tartare* podijeljena je u šest poglavlja te uz *Uvod* i *Zaključak*, donosi iscrpan popis *Vrela* i *Literature*, sažetak na engleskom jeziku te *Kazalo imena*.

U prvo poglavlju *Zbiljski stanovnici Držićeva Njarnjas-grada* Slavica Stojan traga za živim modelima dubrovačke svakodnevice, koji su postali modeli Držićevih književnih likova. Pronalazi tako da je Bokčilo – *tovjernar* Nikola Bočinović (Bočilović), Konavljani podrijetlom, dakle tip 'rustika' obilježen specifičnom retorikom i nesnalženjem u urbanoj sredini, što je autoru pružalo obilje mogućnosti za njegovu komičnu karakterizaciju (str. 15). U nizu dokumenata nalazi podatke koji svjedoče o ozbiljnim prijestupima (silovanje) te sitnijim nepodopštinama Bokčilovim; a u vrijeme nastanka *Dunda Maroja* on je svakako stariji čovjek koji brine o zadovoljenju svojih elementarnih potreba i uplašen je u stranom i nepoznatom svijetu, pa se često verbalno obraća svcima zaštitnicima.

Perunjelu, kao najatraktivniji Držićev ženski lik, u stvarnost autorica identificira kao Milicu Nikolinu s nadimkom Pjera, ženu kožarskoga majstora. U brojnim sudskim spisima najčešće je svjedokinja, ali i optužena u spisima Kaznenoga suda, iz čega zaključuje da se izrazito mnogo kretala javnim prostorima grada, što za žene nije bilo uobičajeno. Usto autorica upućuje u mijene imena u dubrovačkoj okolici i samome gradu u 16. st. jer

katolička crkva pri krštenju djece inzistira da se narodna imena zamjenjuju imenima svetaca; no kod sluškinja koje dolaze u grad mijenja se osim imena i način ponašanja, navike, običaji što je razvidno u liku Petrunjele.

Autorici su nadimci omogućili povezivanje likova sa živim ljudima: Drijemalo – je Ivan koji je po zanimanju mesar; Mazija – Ilija, gradski *zdur*, redar; Negromant – Ilija. Iz arhivskih podatka "izviru" Držićevi suvremenici, pripadnici svih društvenih slojeva, pripadnici brojnih zanimanja, najčešće zanatlije, prostitutke... Posebno mjesto zauzima prodavačica sira pred Orlandom – Đivana Milašica (Milašica u *Veneri i Adonu* te *Dundu Maroju*), ona se javlja kao metafora stalnosti, ona je gotovo kameni detalj grada poput *Orlanda*, pa stoga može poslužiti kao orijentir u prostoru. (str. 46), njezino dugogodišnje bivanje na gradskim ulicama Držić koristi i izvanredno uspijeva utkati u dramaturgiju svakodnevnog života u svojim djelima. Stoga autorica u Milašici prepoznaje reprezentativni antropološki i književni model. Čovjek je u središtu Držićeva interesa, no sagledan je u prostoru Grada i određenome vremenu čime se uspostavlja relacija čovjek – prostor – vrijeme i postiže osobit identitet koji (re)kreira povijest svakodnevice.

Mnoštvo zbiljskih imena u Držića autorica tumači utvrđenom Držićevom sklonošću da stvara komedije s autentičnim protagonistima stoga u poglavlju *Rodbina, prijatelji, sponzori, glumci i napadači Marina Držića* na osnovu podataka o glumcima te o osobama na čijim se pirovima *arecitalao*, zaključuje

da su vjerojatno članovi glumačkih družina koje su izvodile Držićeva djela bili skloni glumiti na pirovima prijatelja i sponzora. Među Držićevim rođacima izdvaja se Vlaho, po svemu sudeći uspješan trgovac na čijem su vjenčanju s Marijom Sinčićević izvedeni *Tirena* i *Venera* i *Adon*. Autorica smatra da je upravo Vlaho mogao i glumiti u nizu predstava te se pojavljuje kao lik u *Noveli od Stanca* i *Dundu Maroju* i to kao prototip čovjeka "nazbilj", onoga koji stvara živeći skromno i pošteno, suočavajući se hrabro sa svim nedaćama koje su pratile život trgovca. *Budući da identitet ljudi "nazbilj" Držić nije skrivao, Vlaho bi doista najprije mogao biti njegov bratić, mecena i vjerojatno glumac. Vlaho svoje bogatstvo koristi u plemenite svrhe kao što je, primjerice, pomoć prilikom tiskanja prvog Držićeva djela. Iako mlad, bio je imućan, čovjek od mirna obiteljskog života, kojeg sudski zapisnici bilježe tek u dva slučaja.* (str. 80)

U poglavlju *Mladost, ludost, starost* autorica nas vodi kroz stariju literaturu (Kotruljević i Gučetić) i dokumente iz kojih paralelno iščitava običaje, navike i prijestupe u odgoju i obrazovanju djece tragajući za istim elementima u Držićevu opusu. Posebice je zanimljiva usporedba igara koje se igraju u Dubrovniku, npr. nogomet s običajima igranja nogometa u Firenzi. Školovanje i odgoj dubrovačke muške mladeži Držić smatra izrazito važnim što se obilato reflektira u djelima te se često opredmećuje u odnosu očeva i sinova, u zalaganju da se 'netašna' mladež ukroti strožim odgojem, stegom i brakom. Konstatira da je mladost – ludost, no ipak je mladost najljepše

životno doba, u njoj valja uživati, poručuje Držić. I starost je ludost, ali starost je često ružna i zla naročito kad se starci ponašaju neprimjereno misleći da su još uvijek mladi. Renesansni je Dubrovnik uživao u glazbi, plesu i kazališnim predstavama što je razvidno i u Držićevim djelima i u arhivskim izvorima koji svjedoče o domaćim i stranim glazbenicima, o kazališnim družinama, o čestim plesovima. Sva su ta izvođenja povezana uz karneval, blagdane i pirove, a ekscesi koju su se pritom događali zabilježeni su u sudskim spisima.

O dubrovačkim noćnim događanjima čitamo u poglavlju *Izazov noći u renesansnom Dubrovniku*. Sva se Držićeva djela, osim *Novele od Stanca*, događaju za dana, ali autorica ističe da je noćni Dubrovnik bio izazovan za obijesnu mladež okupljenu u družine te istovremeno i pun opasnosti koje je običan, pristojan svijet nastojao izbjegavati. Arhivski dokumenti bilježe brojne noćne ispade koji su znali završavati u krvavim obračunima (za muškarce je nošenje mača bilo uobičajeno), što je vlast nastojala sankcionirati strogim zakonima. Posebice je vrijeme poklada obilovalo ispadima jer je maska davala slobodu (iako maske nisu smjele nositi oružje), a povećano konzumiranje alkohola potenciralo napuštanje društvenih stega i raskalašeno ponašanje. U Držićevim je djelima zamjetan prezir prema noćnicima, sukobima, a one koji nose oružje smatrao je mahnitima. Noć je najčešće prikrivala i posjete kurtizanama koje su djelovale po krčmama ili u svojim kućama. Renesansne dubrovačke

kurtizane ne treba doživljavati kao otmjene i raskošne 'dame' koje iskorištavaju bogate konzumente njihovih usluga, upravo suprotno *Grad je vrvio običnim prostitutkama poput Kitice, Perlice, Profumanice, kao i njihove batese Pavice (o kojima Držić kao o vilama govori u Noveli od Stanca) iz Duičine ulice, Pelina i Podmirja, Poviše Prijekoga, Rudanove i Gabrine ulice, pa čak i ulice Lučarice, u samom središtu grada, s kojima su članovi noćnih družina kratili noći, (...)*. (str. 159). Sve aspekte tjelesnoga može se pratiti u arhivskim dokumentima, nadimcima i književnim tekstovima – a noć je pogodovala zadovoljavanju tjelesnoga.

Poglavljem *U dnevnom ritmu grada* autorica aktualizira šesnaeststoljetni Dubrovnik – grad kao susretište domaćega i stranoga, zapada i istoka, poliglotsku zajednicu, kao mjesto oblikovanja javnoga mnijenja, napučeni grad, grad gospodarskoga zamaha, trgovine i obrtništva – što se sve na različite načine iščitava iz Držićevih djela. Upućuje i na hranu koju su dubrovčani konzumirali jer Držićeva djela daju presjek kroz jelovnik bogatijih i siromašnijih slojeva – od mesa, povrća i voća preko pića do slasne tartare, *raskošna svadbena kolača koji je poput vjenčanog prstena na ruci predstavljao vječnu međusobnu odanost i vjernost mladenaca*. (str. 181). Dubrovačka je vlast zakonom sankcionirala raskoš u odijevanju i kićenju kao i pripremu pojedinih jela, ne bi li tako spriječila pretjerani luksuz, a u Držićevih likova autorica zamjećuje upravo 'uporabu' zabranjenih 'stvari'. Prateći arhivske izvore uočava važnost brade za

dubrovačke muškarce u muževnim godinama, ali se analogno 'važnosti' brade sukobi razrješavaju njezinim *oskubanjem* što se vrlo često dešavalo na ulicama pred svjedocima. Jednako su česti napadi na žene kao slabije zaštićen sloj dubrovačkoga stanovništva, zatim krađe, ogovaranja, teške verbalne uvrede što je sve zabilježeno u različitim dokumentima ali je našlo odjeka i u fakturi Držićevih djela.

Renesansno vrijeme obilježeno je kršćanskim svjetonazorom što dolazi do izražaja i u Držićevu djelu kao njegov pogled na svijet, kao etički stav, a manifestira se osudom svih aspekata grijeha, o čemu autorica govori u poglavlju *Religiozno u književnom djelu Marina Držića*. Pritom Držić nije moralizator već se jasnim načelima koje pronose 'ljudi tihi, mirne naravi' zalaže za Božji mir 'pun svake radosti', za ljudsko i plemenito, dobro i razborito. Svetačka pobožnost i brojna zazivanja svetaca koja izgovaraju likovi izraz su duhovne stvarnosti onodobnih Dubrovčana pa verbalni iskazi djeluju 'prirodno', sastavni su dio govornih konvencija te neposredno evociraju poznate dubrovačke svece, a svjedoče pučku pobožnost koja 'živi' na ulicama grada i svojstvena je svim društvenim slojevima.

Autorica sigurno vodi čitatelja kroz labirint likova Držićevih djela kao i kroz raster dubrovačkih ulica, vješto preplećući arhivske podatke, suhe i nečitke, sa živim govorom Držićevih likova, njihovim stvarnim životima, stvarajući tako iznova sliku držićevske i dubrovačke stvarnosti 16. stoljeća. Prepustimo li se da nas vodi Gradom, njegovim ulicama i trgovima

sretat ćemo dobro nam poznate likove, ali ne na pozornici već u prostorima njihova vlastita života, osjetit ćemo puls grada koji je Držić tako umješno uveo u svoje komedije. Upravo tumačenje fikcije dokumentiranom zbiljom daje Držićevu

opusu onaj dodatni interpretativni stimulans kojim se iznova podcrtava autorova genijalnost. Zalazeći u Držićevu godinu (2008.) kroatistička je znanost u knjizi Slavice Stojan dobila izvrstan poticaj za nova čitanja Držića.

Ines Srdoč-Konestra

NOVI PRISTUPI GERVAISU

DRAGO GERVAIS, ZBORNİK RADOVA

(Liburnijske teme, knjiga 16, Katedra čakavskoga sabora Opatija i Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Opatija – Rijeka, 2007.)

Knjiga je trag u vremenu, znamen o mišljenome, osjećanome i proživljenome. Zbornici na poseban način prate i doznaju neki tematski trag. U posljednje vrijeme učestalo je tiskanje zbornika uz obljetničke skupove značajnika, njima u čast i priznanje a budućima kao učilišni izvor i ilustracija plodova profesionalnoga uloga i postignuća.

Zbornik tekstova sa skupa posvećenoga minulome ali neumrlome Gervaisu održanoga 23. travnja 2004. godine u Opatiji o stotoj obljetnici njegova rođenja (1904. – 2004.) vrijedan je prinos *žerveološkome* književnopovijesnome interesu. Taj kolokvij zajednički su organizirali Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Povijesno društvo Rijeka i Katedra Čakavskoga sabora Opatija. S obzirom da je Zbornik tiskan i predstavljen 2007. godine,

znakovito se poklopio i drugi obljetnički povod: pedeseta godišnjica Gervaisove smrti (1957. – 2007.). Tako je ukoričenim tragom toga opatijskoga kolokvija – odloženim tiskanjem – simbolički objedinjena biografska pjesnikova putanja.

Drago Gervais, (Carolus Iulius Oscar Gervais) nadasve pjesnik antejskih motiva, humorno-melankoličnih minijatura, pripovjedač, historiograf i povjesnik, jedan od osnivača Povijesnoga društva Rijeke, i pokretača Riječke revije, ravnatelj i intendant riječkoga kazališta, komediograf, polemičar, pravnik po struci, umjetnik po vokaciji i zovu očinske sklonosti za estetsku gestu, za glazbenu frazu, za umjetnički odgovor na svakodnevicu – nije tek prigodničarski atraktivan. Uglazbljen, deklamiran, uprizoren (*Duhi i Karolina Riječka* kultne su riječke predstave!), citiran, osporavan i hvaljen